

Konference „Automatizované systémy řízení a řízení sociálního rozvoje organizace — ASŘ/RSRO '87“ (1)

V závěrech konference v roce 1986 (2) bylo doporučeno věnovat pozornost nejenom otázkám automatizace, ale také změnám spojeným s fungováním nového hospodářského mechanismu. Proto bylo zvoleno téma *sociální rozvoj organizace*. Návrh zákona o státním podniku vychází již z představy fungování nového hospodářského mechanismu a potlačení administrativních metod řízení. Racionální ekonomické chování podniků bude vyžadovat aktivní využití hodnotových nástrojů k plánování a řízení efektivnosti a rovnovážnosti ekonomiky a k řešení dalších úkolů jako například vytvoření souladu nabídky a poptávky nebo k prosazení principu odměňování podle výsledků práce. V nových podmínkách budou podniky odpovědný nejen za výrobu zboží, ale i za rozvíjení svěřeného majetku v socialistickém společenském vlastnictví a za sociální rozvoj svých zaměstnanců. Změna odpovědnosti vyjádřená změnami způsobu financování akcí sociálního rozvoje, široký rozvoj demokracie, spojený s podstatným prohloubením informovanosti, silně ovlivní plánovitě řízení sociálního rozvoje organizace, jakož i automatizaci informačních a řídicích aktivit. V řídicích systémech všech úrovní se stále silněji prosazuje automatizace. Vedle automatizovaných řídicích a informačních systémů (ASŘ, AIS) se na pracovních stolech řídicích a štábních pracovníků objevují osobní (kancelářské) počítače.

Využívání výpočetní techniky ve spojení s plány sociálního rozvoje je spjata s širokým okruhem problémů, jejichž páteří jsou analýza, programování, databázové systémy a databanky.

K postižení základních problémů, jakož i stavu jejich řešení teorií i praxí řízení byly pro jednání konference vytyčeny následující tematické okruhy:

- nový hospodářský mechanismus, aplikace hlavních směrů vědeckotechnického rozvoje a plánovitě řízení sociálních procesů,
- praxe řízení sociálního rozvoje organizací a nové podmínky centrální a lokální odpovědnosti za sociální rozvoj,
- sociologické výzkumy a řízení sociálního rozvoje organizací,
- rozvoj automatizace řízení, banky dat a programové vybavení pro řízení sociálního rozvoje a pro sociologické výzkumy v současných podmínkách.

Záměrem konference bylo zvážit dosavadní teoretické, metodologické a metodické poznatky a diskutovat zkušenosti praxe sociálního plánování v socialistických organizacích ekonomické i politicko-správní řídicí osy ve světle připravovaných opatření. Především tu jde o otázky spojené s demokracií, uvolňováním sociálních sil urychlování vědeckotechnického a společenského rozvoje a automatizací řídicí práce.

V úvodu zdůraznil předseda přípravného výboru V. Pernica (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha), že se konference koná v období příprav i realizace podstatných změn v hospodářském mechanismu a systémech řízení. Dlouhodobě sledovaný problém „automatizace a sociální rozvoj“ se dostává do některých nových souvislostí.

(1) Konference konaná ve dnech 28.—30. října 1987 v Olomouci byla devátým pokračováním společných akcí řešitelů hlavního úkolu státního plánu základního výzkumu „Řízení, plánování a prognózování společenských procesů v období výstavby rozvinutého socialismu v ČSSR“, koordinovaného dr. ing. F. Kuttou, DrSc. z ÚFS ČSAV Praha, a pracovníků řídicí praxe. Akce organizuje Dům techniky Československé vědeckotechnické společnosti Praha, který je také vydavatelem sborníků referátů.

(2) Zpráva o konferenci byla zveřejněna v Sociologickém časopise č. 6/1986. Kromě závěrů je v ní uveden přehled témat dříve konaných konferencí.

Plánování sociálního rozvoje, které po dlouhou dobu existovalo spíše jako možnost, se v nynějších podmínkách dostává do role objektivně nezbytného prostředku vývoje socialistické společnosti. Revoluční přestavba ekonomického, a tedy také sociálního mechanismu, klade nové požadavky na systém řízení sociálních procesů. Zvýšená pozornost uplatňování principu socialistické demokracie, prohlubování prvků samosprávy, počínaje demokratizací vytváření kádrových struktur řídicích orgánů až po samofinancování, včetně samofinancování sociálního rozvoje, vyvolá celou řadu otázek a nových problémů k řešení. Optimalizace národohospodářských i hospodářských plánů bude klást vyšší požadavky na optimální vazby plánů ekonomického a technického rozvoje s rozvojem sociálním, jakož i na řešení otázek životního prostředí. Také technické podmínky automatizace řídicí práce se mění. Do popředí se dostává optimalizace vazeb věcných a organizačně technických stránek řízení daného objektu. Programové vybavení výpočetní techniky nutně musí vycházet z obsahových problémů řídicí činnosti a reagovat na jejich změny. V této souvislosti je velmi významná tvorba právních norem jakož i tvorba a využívání databankových systémů v řídicí činnosti.

Úvodní referát, *Ke změnám systému společenského řízení*, připravil F. Kutta (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha). Poukázal na změny podmínek společenské reprodukce, které probíhají v historicky neobyčejně krátkých údobích. Proto systém řízení společenských procesů rychle zastarává a dostává se do rozporu s novou společenskou situací. Objevuje se nový problém, urychlování inovací systému řízení, což klade neobyčejné nároky na rozvoj teorie řízení. Autor věnoval pozornost genezi teorie řízení a genezi vývoje plánovacího systému v ČSSR, který naléhavě vyžaduje přestavbu. V závěru nastínil základní problémy zdokonalování plánovitého řízení sociálních procesů, jejichž řešení povede ke zvyšování efektivnosti výroby a k rozvíjení sociálních stránek společenského rozvoje.

Příspěvek *Plánovitě řízení sociálního rozvoje v současných podmínkách* přednesla L. Svobodová (Federální ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha). Seznámila konferenci s vývojem názorů na praxi sociálního plánování, které se mnohdy až příliš rychle mění a jsou rozporné i v průběhu přípravy komplexního dokumentu ke změnám hospodářského mechanismu. V současné době je ve stadiu vzniku následující pojetí: sociální plán bude mít dva stupně — centrum a podnik. Centrum bude řídit sociální rozvoj prostřednictvím obecně právních předpisů a zákonů. Stanoví základní pracovní a životní podmínky. Sestavování plánů sociálního rozvoje za obor a resort bude zrušeno. Plán sociálního rozvoje organizace bude součástí hospodářského plánu. Jednotné pojetí plánových ukazatelů sociálního rozvoje bude zrušeno, ukazatele si volí podnik.

Centrum stanoví pravidla tvorby fondů pro sociální rozvoj, odpovědnost za sociální rozvoj pracovních kolektivů ponese organizace. Uvažuje se o změnách dělby práce mezi podniky a územními orgány (národními výbory). Jedná se o vytvoření účinného informačního statistického systému. Centrum s jeho pomocí hodlá sledovat úroveň některých zásadních opatření, jako například bezpečnost práce, zdravotní péči, závodní stravování a některé další.

Poprvé byly na konferenci zařazeny referáty zahraničních účastníků. R. Kryś (Ústav problémů řízení Polské akademie věd, pracoviště Bytom) hovořil na téma *Výpočetní technika, podmínka racionalizace řízení sociálních procesů a kádrové politiky podniku*. Seznámil účastníky s genezí řízení a racionalizace práce s kádry v PLR. Dále hovořil o základních podmínkách racionalizace hospodaření s pracovními kádry a bariérách kvalifikačně kompetentních a technicko-instrumentálních. Načrtl systém vazeb mezi prvky systému kádrové a personální politiky.

K. Lüders (Ústav pro sociologii a sociální politiku Akademie věd NDR, Berlín) uvedl referát *K některým sociálním aspektům řízení a plánování při záměrech intenzifikace*. Seznámil konferenci se zobecněnými závěry sociologického výzkumu v podnicích elektronického průmyslu. Zformuloval některé zajímavé požadavky na sociální projektování při investičních akcích.

O *statistice pracovních podmínek a pracovního prostředí v záměrech centra* hovořil J. Kux (Federální statistický úřad, Praha). Referát *K některým novým momentům řízení sociálního rozvoje* přednesl S. Konečný (Výzkumný ústav sociálního

rozvoje a práce, Bratislava). Příspěvek *Nové aspekty řízení sociálního rozvoje v ne-výrobní sféře* připravil J. Gacka (Česká plánovací komise, Praha).

Přehled zahraničních zkušeností s urychlováním ekonomického a sociálního rozvoje přednesl J. Linhart (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha) v referátu *Některé zahraniční zkušenosti s tvorbou mechanismů řízení*. Upozornil na řadu již dříve v socialistických zemích používaných nástrojů k aktivizaci ekonomiky i lidského činitele. V současné době se akcent přesouvá na propojení vzájemně se doplňujících přístupů k sociální a ekonomické změně.

Referát J. Berky (Federální ministerstvo hutnictví a těžkého strojírenství, Praha) a I. Tomeše (Technicko-ekonomický výzkumný ústav hutnictví, Praha) *Řízení sociálního rozvoje organizací ve změněných podmínkách* byl seriózní úvahou nad budoucností podnikové personální a sociální politiky v nových ekonomických podmínkách hospodaření. Upozorňoval na řadu širších sociálně politických souvislostí připravovaných pravidel ekonomického mechanismu. Varoval před přílišnou ekonomizací, která by mohla narušit sociální jistoty občanů i sociální rozvoj.

Zajímavým příspěvkem, rozvíjejícím problémy sociálního plánování a projektování, byl referát M. Haňdiaka (Východoslovenské železářny, Košice) *Budování integrálního systému řízení personálního rozvoje podniku*.

Průzkumem stavu a budoucích tendencí sociálního rozvoje organizací pomocí referenčního listu se zabýval V. Čech (Vysoká škola strojní a elektrotechnická, Plzeň). Upozornil na zanedbávanou metodu referenčních listů, kterou v sociologii vytlačuje dotazníkový výzkum. Ukázal na aplikaci referenčních listů při studiu podmínek a souvislostí vědeckotechnického rozvoje a při atestaci pracovišť. Přisuzuje metodě značný význam právě při zavádění automatizace konstruktérských prací.

B. Čabanová (Technicko-ekonomický výzkumný ústav hutnictví, Praha) připravila příspěvek *Efekty sociálního rozvoje podnikového kolektivu a možnosti jejich měření v podnikové praxi*.

Otázkami sociálního řízení hospodářské organizace ve spojitosti s přestavbou hospodářského mechanismu se zabýval M. Filka (Vysoká škola chemicko-technologická, Pardubice). Pokusil se spojit otázky sociálního řízení s vědeckou organizací práce v podniku a poukázal také na možné změny realizace podnikových sociálních služeb. V závěru definoval některé významné společenské souvislosti důsledků přestavby hospodářského mechanismu na sociální politiku podniku.

V. Cibulka (k. p. Škoda, Plzeň) přednesl příspěvek *Resortní a územní řízení sociálního rozvoje, zkušenosti k. p. Škoda. O zpracování informací k rozvoji iniciativy pracujících a socialistické soutěži* hovořil K. Lux (ÚRO, Praha). V. Chlumský (Ústav ekonomiky a organizace stavebnictví, Bratislava, pracoviště Praha) referoval na téma *Sociální systém podniku a ekonomické řízení*. Referát *Integrace sociálního společenství průmyslového podniku* přednesl L. Musil (Ústav ekologie průmyslové krajiny ČSAV, Ostrava). E. Mleziva hovořil o *problémech sociálního rozvoje v dopravě*. Referát zakončil satirickým fejetonem na téma „návod k dlouhému projevu o ničem“.

Blok příspěvků týkajících se sociálního plánování ve vazbě na územní celky zahájil M. Ilner (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha) referátem *Perspektivní vývojové tendence územních faktorů sociálního rozvoje organizace*. Upozornil, že územní determinace podnikového chování se bude v nových podmínkách posilovat. Analyzoval perspektivní vývojové tendence soustavy osídlení a tendence územní sociální diferenciace a jejich průměty do sociální situace podniků. V. Ulman (Výzkumný ústav rozvoje oblastí a měst, Ostrava) se zabýval *návazností plánů personálního a sociálního rozvoje organizace na oblastní plány*. J. Kovář (Výzkumný ústav rozvoje oblastí a měst, Ostrava) hovořil o problému odvodu z mezd a řízení zaměstnanosti v nových podmínkách. J. Šedivka (VČKNV, Hradec Králové) seznámil konferenci s praxí řízení sociálního rozvoje organizací řízených národním výborem.

V referátu *Aktivní úloha bydlení v sociálním rozvoji* K. Vališ (DRUPOS, Brno) upozornil na nutnost řídit rozvoj bydlení jako sociální proces s dominující úlohou rozvoje kvality bydlení. Argumentoval pro samosprávný princip bydlení. V. Voráček (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha) hovořil na téma *Teritoriální informační systém pro hodnocení a prognózování životního prostředí*.

Rozvoj automatizovaných informačních systémů pro řízení a nový hospodářský mechanismus bylo tématem referátu K. Štětky (Výzkumný ústav sociálního rozvoje a práce Bratislava, pracoviště Praha). Referát *Automatizované systémy právních informací* připravil V. Knapp (Ústav státu a práva ČSAV, Praha). Úvahu na téma *Jednotná údaňová základna organizací — práce, mezd a sociálních věcí — jak a pro koho?* přednesl P. Staša (Ústav výpočetní techniky stavebních závodů, Praha). M. Tomšík (Vysoká škola ekonomická, Praha) přednesl referát *Optimalizace vztahu uživatele k výpočetní technice*. Upozornil na význam expertizní činnosti psychologů a sociologů v procesu zavádění výpočetní techniky.

Se zkušenostmi z automatizace vybraných oblastí práce s kádry v resortu ministerstva práce ČSR seznámila konference S. Šornová (Výzkumný ústav technicko-ekonomický spotřebního průmyslu, Praha).

Poslední den jednání byl zahájen referátem *Sociální projekt a řízení sociálního rozvoje organizace*, autoři Z. Dráb a V. Pernica (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha). Zabývali se metodickými otázkami sociálního projektování, především sociální efektivností a vztahem k rostoucímu významu subjektu a k rozvoji automatizovaných systémů využívajících počítačů v tvůrčí činnosti. Přestavba mechanismů fungování společnosti je prostorem pro uplatňování poznatků společenských věd konstruktivním, inženýrským způsobem. M. Vítek (Vysoká škola chemicko-technická, Pardubice) se zabýval *modelováním sociálního rozvoje v podnicích*. Rozebíral otázky odhalování kvalitativních zlomů v budoucím vývoji. Otázky *humanizace práce* uvedl L. Hájek (Energetický institut, Pardubice). *Koncept automatizovaného informačního systému pro intenzifikaci pohybu pracovní síly* přednesl P. Kunst (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha). Otázkami *brigádní organizace a odměňování práce v podnicích místního hospodářství* se zabýval V. Walló (Ministerstvo vnitra ČSR, Praha).

V průběhu konference byla organizována panelová diskuse na téma *Podmínky a možné důsledky přestavby hospodářského mechanismu pro řízení sociálního rozvoje*. Diskusi řídil Z. Dráb a zúčastnilo se jí 64 zájemců. V diskusi aktivně vystoupilo 24 přítomných, někteří vícekrát. Výsledky panelové diskuse se promítly do závěrů konference. Panelová diskuse se stala fórem neformální výměny názorů pracovníků oblasti vědy a výzkumu s pracovníky praxe řízení různých řídicích úrovní.

Jednání konference potvrdilo vzestup aktivity ve spojení s řešením otázek intenzifikace a nových mechanismů. Vysoký podíl pracovníků řídicí praxe orientoval diskusi na působení nových mechanismů a vytváření fondů pro sociální rozvoj především z hlediska nově se objevujících problémů. (3) Na závěr jednání účastníci konference konstatovali, že v zásadě bylo dosaženo shody záměrů konference s jejím skutečným průběhem. Za správné se považuje, že většina referátů, diskusních příspěvků i celá panelová diskuse byly věnovány problémům sociálního řízení a jeho automatizace na úrovni socialistické organizace. V nezbytné proporcí byly projednány otázky vztahu centrálního, podnikového a územního řízení ve světle návrhů zákona o státním podniku a družstvech.

Referáty a diskuse obsáhly souhrn dosavadního poznání o zásadních aspektech plánovitého řízení sociálního rozvoje a jeho informačního zajištění. Kromě toho formulovaly možné problémy, které se projeví v oblasti sociálního řízení, hlavně ve vazbě na řízení ekonomické, při realizaci principů nového hospodářského mechanismu a zákona o podniku. V identifikaci těchto problémů, jakož i v hledání cest a způsobů jejich řešení v zájmu intenzifikace a urychlování sociálního a ekonomického rozvoje bude nutno pokračovat.

(3) Konference se zúčastnilo celkem 147 zájemců. Z teoretické fronty bylo 40,8 % a z řídicí praxe 59,2 % účastníků. Podle typu organizací se na konferenci podíleli pracovníci vysokých škol (8,8 %), akademických ústavů (včetně dvou zahraničních hostů) (7,5 %), výzkumných ústavů (24,5 %), centrálních řídicích orgánů federálních i národních (15 %) a podniků (36,7 %). Vysoká byla aktivita účastníků: z celkového počtu mělo 38 (25,9 %) předem přihlášené referáty a sdělení. V průběhu jednání se do diskuse přihlásilo dalších 12 účastníků (8,2 %) a panelové diskuse se zúčastnilo 64 zájemců (43,5 %).

Na závěr jednání a diskuse byly zformulovány následující náměty a doporučení, které byly předány řídicím orgánům prostřednictvím Československé vědeckotechnické společnosti:

- prohloubit a zpřesnit určení a rozdělení odpovědnosti za sociální rozvoj mezi podnikem (organizací) a územně správními orgány
- prohloubit rozpracování nového hospodářského mechanismu o průměty do sociální sféry; rozpracovat sociální otázky jeho zavádění,
- rozlišovat, eventuálně oddělit funkci národního výboru jako zaměstnavatele a podnikatele od jeho funkce územně správního orgánu s odpovědností za životní podmínky lidí,
- v zákonech vyjádřit zvýšenou odpovědnost podniku za vytváření a udržení životního a pracovního prostředí; emise a imise produkované podnikem vyjadřovat v absolutních hodnotách a podle jejich výše podnik hodnotit nebo zatěžovat; přezkoumat přístupné normy zatížení vody, půdy, vzduchu a podstatně ztížit udělování výjimek,
- plně podporovat všechna opatření a snahy o důsledný přechod k ekonomickým formám řízení výrobně hospodářských organizací a všude, kde je to účelné; v tomto směru orientovat i orgány ČSVTS,
- věnovat maximální pozornost experimentujícím organizacím a vědeckými metodami zkoumat, hodnotit a urychleně zobecňovat jejich poznatky a zkušenosti,
- brát v úvahu klíčový význam mezd pro stabilizaci a sociální rozvoj pracovníků,
- spolu s vědeckými metodami formulace žádoucího (cílového) stavu daného opatření hlouběji propracovat „přechodové“ etapy zavádění, přitom využívat a zdokonalovat teorii netechnických inovací a teorii implementace,
- prohloubit a zkvalitnit specializaci a dělbu práce v institucích (orgánech) pro práci s lidmi; uvažovat o nových strukturách, v nichž by měla místo vědecká organizace práce a „humanizace práce“,
- uvažovat o možnostech zřizování expertizních a poradenských institucí pro sociální aspekty řízení a práci s lidmi na dodavatelském (ekonomickém) principu,
- do systému sociálního rozvoje a jeho řízení zahrnout bydlení jako komplexní sociální jev, tento problém hlouběji rozpracovat také teoreticky,
- do přípravy vysokoškolsky vzdělaných kádrů zahrnout otázky tvůrčí činnosti v jejím podnikatelském aspektu spolu s využíváním automatizovaných informačních a řídicích systémů; ve spojitosti s tím prosazovat nové a dosud málo známé myšlenkové přístupy z oblasti synergetiky, teorie otevřených systémů, nerovnovážné dynamiky, konvoluce ekologických a ekonomických systémů, teorie samorízení a samoorganizace,
- v souvislosti s přestavbou hospodářského mechanismu více využívat k řízení sociálních procesů modelových přístupů, konkretizujících nové ekonomické myšlení,
- vytvářet předpoklady pro uplatnění nových oblastí vědění a profesí, jako například znalostního inženýrství, informačního inženýrství,
- jako vyšší stupeň použití počítačů v sociálním řízení, plánování a projektování rozvíjet automatizaci řídicí práce na základě výstavby expertních systémů, báze znalostí a soustav s prvky umělé inteligence,
- zvláštní pozornost v automatizaci řídicí práce věnovat koncepci hybridní inteligence sovětské školy inženýrské psychologie,
- při výstavbě a zdokonalování informačních systémů sladovat potřeby centrálních orgánů a podnikové sféry tak, aby nenarůstalo množství administrativních prací a databankové systémy bylo možno využívat i pro vědecko-výzkumnou práci,
- dále rozvíjet a prohlubovat teoretické i praktické stránky sociálního projektování; otázky dovádět do metodologické a metodické podoby.

Pro přípravu a zaměření příští konference bylo doporučeno uvážit opětne zařazení dříve projednávaných témat s důrazem na změny a modifikace v podmínkách působení nového hospodářského mechanismu.

Vladimír Pernica